

УДК 331.5+330.3

Л. Гальперіна, кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник

Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ, ГУМАНІЗАЦІЇ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ НОВИХ РИНКОВИХ ЕКОНОМІК

Досліджено вплив факторів на розвиток соціально-трудоного потенціалу в умовах інноваційного розвитку, гуманізації та соціалізації нових ринкових економік. На основі SWOT-аналізу виявлено домінуючі фактори, серед яких нестабільність політичної влади, високий рівень корупції та втрата часу у впровадженні стратегії інноваційного розвитку.

Ключові слова: соціально-трудоий потенціал, інноваційний розвиток, міжнародна міграція, SWOT-аналіз факторів.

Гальперіна Л. Факторы развития социально-трудоого потенциала в контексте обеспечения инновационности, гуманизации и социализации новых рыночных экономик.

Исследовано влияние факторов на развитие социально-трудоого потенциала в условиях инновационного развития, гуманизации и социализации новых рыночных экономик. На основе SWOT-анализа определены доминирующие факторы, среди которых нестабильность политической власти, высокий уровень коррупции и потеря времени во внедрении стратегии инновационного развития.

Ключевые слова: социально-трудоовой потенциал, инновационное развитие, международная миграция, SWOT-анализ факторов.

Halperina L. Factors of social labor capacity in the context of innovation, humanization and socialization of new market economies.

The influence factors on social-labor potential in innovation development, humanization and socialization of new market economies have been investigated. Based on the SWOT-analysis the dominant factors have been identified, among them - the instability of political power, high level corruption and loss of time in implementing the strategy of innovative development.

Key words: *social and employment potential, innovative development, international migration, SWOT-analysis factors.*

Використання і розвиток соціально-трудового потенціалу в кожній країні визначається згідно з пріоритетами розвитку та наявними можливостями. У контексті забезпечення інноваційного розвитку, гуманізації та соціалізації економіки використання соціально-трудового потенціалу обумовлено необхідністю формування нових суспільних відносин. При цьому, як зазначають російські дослідники Є.Гонтмахер та Т.Малева, "основними принципами, здатними об'єднати вирішальну більшість суспільства, можуть стати: забезпечення однакових стартових можливостей на індивідуальному рівні; ясність позитивних соціальних перспектив для всіх суспільних шарів; формування на цій базі способу життя, прийняттого для максимальної кількості укладів" [1, С.62].

Ефективність розвитку і використання соціально-трудового потенціалу сучасного суспільства розглядається як інтегрований показник, що визначається кількісними та якісними характеристиками робочої сили, зайнятості працездатного населення та забезпечує певні конкурентні можливості у створенні матеріальних і духовних благ суспільства. Оскільки трудовий потенціал визначає максимально можливу потенційну здатність до праці індивіда, колективу (організації) та суспільства у цілому, то кількісні характеристики соціально-трудового потенціалу виступають у формі параметрів робочої сили, її формування, розподілу і використання, що забезпечує прогресивний розвиток суспільства та створює матеріальні й духовні цінності і відбивається у показниках валового внутрішнього продукту і національного доходу. Кількісним показником соціально-трудового потенціалу є "демографічна ситуація, яка впливає і на кількісні, і на якісні характеристики

ресурсів праці (демографічна підсистема) та природні умови (посухи, повені, несприятливі погодні умови тощо), котрі призводять до непродуктивної праці і незадовільно позначаються на використанні трудових ресурсів" [2], структура зайнятості, рівень освіти за структурою робочої сили, характеристики стану здоров'я населення тощо.

Якісні характеристики соціально-трудового потенціалу дають можливість оцінити перспективи окремих осіб та різних соціальних груп населення для визначення свого місця у суспільно-корисній праці, можливості повного використання отриманих за рахунок інвестицій у людський капітал знань, умінь та професійних навичок відповідно до фаху працівників внаслідок чого підвищується ефективність економічної діяльності особи, організації, суспільства, професійно-кваліфікаційна і соціально-культурна підсистеми, а це визначає міжнародну конкурентоспроможність країни в умовах глобалізації.

До якісних характеристик використання соціально-трудового потенціалу відносяться: професійно-кваліфікаційна структура зайнятості, організованість, здатність до творчості, моральність, корумпованість тощо.

Професійно-кваліфікаційна структура зайнятості за віковими та статевими групами населення дозволяє певною мірою визначити рівень інноваційності економіки порівняно з відповідними показниками країн інноваційного розвитку.

Серед характеристик використання і розвитку соціально-трудового потенціалу в країнах із ринками, що формуються, особливо негативного значення набуває корупція, яка є наслідком конкретного інституціонального середовища і за свідченням Л.Григор'єва і М.Овчиннікова "стала інтегральною частиною економічних і соціальних інститутів, вона впливає як на наявні інститути, так і на можливі напрямки та швидкість їх змін" [3, С.44–45].

Стосовно використання і розвитку соціально-трудового потенціалу виділимо декілька аспектів корупційної діяльності, а саме:

– оскільки існує взаємозв'язок між корупцією та нелегальною економікою, а в умовах нелегальної економіки виникають передумови недотримання роботодавцем державних стандартів

умов та оплати праці, то працівники не мають можливості захистити свої права. У свою чергу зниження соціального захисту негативно відбивається на рівні соціально-трудового потенціалу;

– "корупція дозволяє економічним агентам послабити негативний вплив неефективних інститутів" [4, С.51], тобто пом'якшити жорсткі обмеження адміністративного апарату щодо ведення бізнесу;

– корупція створює нерівні стартові можливості на індивідуальному рівні;

– корупція спотворює ринкові умови, що призводить до викривлення у конкурентному механізмі і, відповідно, у розподілі соціальних переваг, через те, що перерозподіл доходу, економічних та соціальних можливостей відбувається не на основі суспільно-конкурентних переваг;

– корупційні дії знижують темпи економічного зростання, оскільки стимулом перерозподілу державних коштів є отримання "ренти", а не суспільна ефективність проектів, що у цілому знижує перспективи інноваційного розвитку країни;

– корупція унеможливорює створення позитивних соціальних перспектив для всіх суспільних шарів.

Ефективність розвитку і використання соціально-трудового потенціалу і зайнятості знижується у країнах із ринками, що формуються, внаслідок корупційної діяльності, що негативно відбивається на використанні і розвитку соціально-трудового потенціалу. Хоча корупція дозволяє економічним агентам пом'якшити жорсткі обмеження адміністративного апарату, однак з огляду на те, що перерозподіл доходу, економічних та соціальних можливостей здійснюється не на основі суспільно-конкурентних переваг, корупційні дії знижують суспільну ефективність розвитку і використання соціально-трудового потенціалу і зайнятості, що у цілому знижує перспективи інноваційного розвитку країни.

До чинників впливу на відтворення національного соціально-трудового потенціалу, зокрема, відносяться: зростання міжнародної мобільності капіталу і праці; отримання грантових коштів для наукових досліджень; фінансування міжнародної інфраструктури; удосконалення національної соціальної інфраструктури; розвиток принципово нових комунікативних

можливостей; зміна напрямків та інтенсивності потоків міжнародної трудової міграції, у тому числі міжнародної інтелектуальної міграції.

Забезпечення ефективного управління процесом трудової міграції з України завдяки розробці дієвого механізму державного регулювання обміну трудовими ресурсами між двома країнами дозволить нашій державі: по-перше, максимально використати позитивні наслідки такої еміграції (послаблення тиску на вітчизняний ринок праці, зниження соціальної напруги, особливо у східних і західних регіонах України, створення додаткового джерела валютних надходжень до бюджету тощо); по-друге, створити ефективний механізм соціального захисту українських працівників-мігрантів, що дозволить уникнути зловживань та ошукувань агентствами і фірмами, які займаються питаннями працевлаштування українських громадян за кордоном, зайнятості українських громадян на роботах зі шкідливими умовами праці, дискримінації з боку місцевого населення тощо; по-третє, зменшити можливості еміграції висококваліфікованих кадрів, які становлять найконкурентнішу частину трудового та інтелектуального потенціалу трудових кадрів України; по-четверте, зменшити ймовірність виникнення політичних та економічних претензій від приймаючої сторони через розширення української нелегальної міграції до цієї країни; по-п'яте, поліпшить міжнародний імідж України в очах закордонної громадськості та дозволить дещо пом'якшити упереджене ставлення до українського етносу загалом.

Використання і розвиток соціально-трудоного потенціалу щільно пов'язано з рухом капіталу, політичною та економічною стабільністю і у свою чергу впливає на економічне зростання та структурні зміни в економіці. Методологічно хибним є зосередження уваги виключно на економічних наслідках впливу міжнародної міграції на розвиток соціально-трудоного потенціалу. Міжнародне співробітництво в інноваційній сфері дозволяє вирішити як економічні завдання (зростання продуктивності праці, приплив капіталів, підвищення якості життя співробітників та грошові перекази на допомогу їхнім родинам), так соціальні (підвищення професійної мобільності, підвищення тривалості трудової діяльності, адаптація до реальних

вимог інноваційної сфери, а також ознайомлення з новітніми технологіями та методами організації праці), що у свою чергу сприяє формуванню умінь та професійних навичок працівників відповідно до вимог інноваційної діяльності, підвищенню економічної ефективності особи, організації, суспільства; утвердженню нових суспільних відносин та у цілому зростанню міжнародної конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації.

Отже, використання і розвиток соціально-трудоного потенціалу є важливим національним пріоритетом України в умовах інноваційного розвитку, гуманізації та соціалізації економіки. Структура зайнятості України змінюється, але напрям цих змін не відповідає національним інтересам та викликам глобалізаційних процесів. Це може призвести до деградації людського потенціалу та його недовикористання, а роль України у світовій економічній системі обмежуватиметься спеціалізацією у сировинних галузях і трудомістких низькотехнологічних видах виробництва товарів і послуг. Відсутність державної підтримки наукомістких, технологічно розвинених галузей обмежує економічний розвиток України та ефективне використання людського потенціалу.

Негативні структурні зрушення у сфері зайнятості України унеможливають рівноправне співробітництво з розвиненими країнами та інтеграцію до міжнародних організацій, наприклад, до Європейського Союзу.

На основі SWOT-аналізу виявлено домінуючі фактори розвитку соціально-трудоного потенціалу у контексті інноваційного розвитку (табл.1).

Серед критеріїв оцінки впливу зовнішніх факторів на розвиток інноваційного потенціалу з урахуванням світової фінансової кризи відзначимо: міжнародний рейтинг конкурентоспроможності країни, рівень залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ), обсяг іноземних інвестицій на душу населення, регіональна та функціональна структура ПІІ, рівень зовнішніх інвестицій (ЗІ), зовнішньоекономічна квота, індекс зайнятих у інноваційній сфері, індекс інноваційної активності підприємств.

Таблиця 1

SWOT-аналіз факторів, що впливають на розвиток соціально-трудового потенціалу і зайнятості населення України в умовах інноваційного розвитку, гуманізації та соціалізації економіки

Strengths (Сильні сторони)	Opportunities (Можливості)
<ul style="list-style-type: none"> • сформованість нормативно-правової бази у сфері регулювання ринку праці і міграції; • високий освітній і кваліфікацій-ний рівень робочої сили; • низька вартість послуг робочої сили як одного з основних факторів виробництва; • активне включення місцевих органів державної влади в інноваційний процес; • місткий внутрішній ринок; • вигідне географічне положення 	<ul style="list-style-type: none"> • великий невикористаний потенціал економічного зростання; • зростання правової культури і рівня кваліфікації інноваційного менеджменту; • підвищення доступу до міжнародних Програм сертифікації фахівців (СПА, CFA, NIMA, SIPA) в Україні; • можливість розширення асортименту продукції і послуг внаслідок зниження торгових бар'єрів на зовнішніх ринках у результаті вступу України у ВТО
Weaknesses (Слабкі сторони)	Threats (Загрози)
<ul style="list-style-type: none"> • високий рівень корупції; • непрозорість у розподілі державних коштів; • надання преференцій окремим групам господарюючих суб'єктів, що призвело до викривлення конкурентних можливостей на національному ринку; • зниження рівня кваліфікації у структурі зайнятості; • нерозвиненість інституцій, які сприяють залученню і впровадженню інновацій в економіку країни, у тому числі і нерозвиненість фондового ринку; • слабка державна інформаційна політика по формуванню сприятливого інноваційного іміджу країни; • слабкість судової системи; • неузгодженість механізмів забезпечення стимулюючої і фіскальної функцій податкової системи для розвитку підприємництва; • перспектива масових банкрутств вітчизняних підприємств у результаті дефіциту фінансових ресурсів і звуження ринків збуту; • висока залежність від кон'юнктури на зовнішньому ринку 	<ul style="list-style-type: none"> • великий ступінь нечесної конкуренції; • непослідовність державної політики стосовно інноваційних підприємств; • зниження купівельної спроможності населення; • зниження довіри населення до політичної влади; • непослідовність державної політики щодо створення і функціонування спеціальних економічних зон (СЕЗ) і територій пріоритетного розвитку (ТПР); • неможливість прогнозування і планування потенційної вартості роботи в Україні для іноземних інвесторів; • невідповідність системи національної освіти потребам інноваційного розвитку; • низький рівень кваліфікації співробітників регіональних органів служби зайнятості; • підвищення вимог до якості робочої сили; • від'ємний демографічний приріст

Джерело: складено автором.

Аналіз стану й особливостей впливу факторів на розвиток соціально-трудового потенціалу і зайнятості населення України в умовах інноваційного розвитку, гуманізації та соціалізації економіки дозволяє зробити висновок про певні успіхи у формуванні інноваційного потенціалу. Якщо розглядати основні фактори у контексті виявлення домінуючого впливу на інноваційний розвиток України, то визначальною особливістю є низька ефективність заходів щодо формування сприятливого інноваційного клімату через нестабільність політичної влади та високий рівень корупції, що зумовлює втрату довіри суспільства до влади, а також відсутність в Україні стабільної стратегії і відповідного національного плану стимулювання інноваційного розвитку, гуманізації та соціалізації економіки.

Список використаної літератури

1. Гонтмахер Е., Малеева Т. Социальные проблемы России и альтернативные пути их решения / Е. Гонтмахер, Т. Малеева. – Вопросы экономики. – 2008. – № 2. – С.61–72.
2. Соціально-трудовий потенціал: теорія і практика: в 2-х частинах / Відп. ред. М.І. Долішній, С.М. Злупко. – К.: Наук. думка, 1994. – 264с.
3. Григорьев Л., Овчинников М. Коррупция как препятствие модернизации (институциональный подход) / Л.Григорьев, М.Овчинников. – Вопросы экономики. – 2008. – № 2. – С.41–60.
4. Nathaniel L. Economic development throught Bureaueratic Corruption// The American Behavioral Scientist. 1964. Vol.8, № 2, P.8–14. [Цитовано за: Григорьев Л., Овчинников М. Коррупция как препятствие модернизации (институциональный подход) / Л.Григорьев, М.Овчинников. – Вопросы экономики. – 2008. – № 2. – С.51].

Стаття надійшла до редакції 15.12.2010 р.